

pa bi ne bil do zadnjega časa nikdar mogel odgovoriti na vprašanje, ali je bila Hero na evropski ali na azijski obali Helesponta. Mislil sem celo, da je bila iz Abide.

Vsa znamenja, iz katerih sklepamo, da je Prešeren poznal Grillparzerjevo dramo, so pa čisto zunanja in se nikjer ne nanašajo na njeno vsebino. To, da je Hero nečakinja višjega duhovnika v svetišču boginje ljubezni, da je sloveča in lepa, so zunanosti, ki kažejo, da mu je bila drama znana, prav nikjer pa ni razvidno, da bi bila nanj napravila kakršenkoli globlji vtis. V tem je Prešerenovo razmerje do te drame povsem drugačno kakor na primer do *Sapphe* ali do *Tassa*. Še več: Prešeren se je v *Krstu* postavil na popolnoma drugačno stališče kot Grillparzer v vprašanju, ki ga drama obravnava: v vprašanju vednega devištva, recimo splošno: celibata. V drami zahtevajo verski predpisi, da je Afroditina svečenica neporočena. Te stare običaje brani Herin stric z vso odločnostjo, čeprav dostojanstveno in zelo obziren do nečakinje. Nikakor ne sili Here, da prevzame hudo žrtev in postane svečenica, in je še v zadnjem trenutku pripravljen pustiti jo domov, ako ne ostane v svetišču popolnoma prostovoljno. Ko pa je obljuba storjena, ni več mogoč korak nazaj, ampak samo naprej po začeti poti. In vendar izzveni drama v obsodbo njegovega stališča. Izreče jo Herina služabnica, lahkoživa Janthe, ki mu zakliče ob mrtvi Heri: »Vorsicht'ger Tor, sieh deiner Klugheit Werke!« in zahteva odpust iz službe: »Eine Dienerin begehrt der Freiheit; ich kehre heim zu meiner Eltern Herd.«

Da je imel Grillparzer samostansko življenje pred očmi, ko je pisal žaloigro o nesrečni ljubezni svečenice, ugotavlja na primer obširna monografija o Grillparzerju takole: »Das Trauerspiel enthält eine Menge persönlicher Gedanken und Gefühle Grillparzers. Wir spüren darin den josephinischen Geist, den ihm sein Vater vererbt hatte. Bei der Schilderung des Festes in Sestos denkt er an eine Einkleidung. Die sich dem Dienste der himmlischen Aphrodite weihende Hero ist ein junges Mädchen, das ins Kloster tritt... Grillparzer, der Freigeist, verurteilte das Klosterleben. Sein Stück zeigt uns, wie die Natur die Religion Lügen straft (kako narava postavlja vero na laž), wie der Instinkt in einem reinen Herzen über die mönchischen Regeln den Sieg davonträgt« (Fran Grillparzer. Sein Leben und seine Werke von A. Ehrhard. Deutsche Ausgabe von M. Necker. München 1902. Str. 295). I. D.

KULTURNE POVEZAVE NA VELIKE RAZDALJE

Že leta 1957 sem se v članku o Aškerčevi baladi »*Mejnik*« (JiS II, 241—247) dotaknil vprašanja vzajemne povezanosti ljudskih izročil na velike razdalje. Izročilo o grešniku (-ci), ki se mora pokoriti za grehe zoper svetost meja (zoper dolžnosti do vaške skupnosti), je razširjeno od Estonske proti zahodu po vsej Srednji in Zahodni Evropi do atlantskega obrežja in je preskočilo z izseljenci tudi ocean v Ameriko. Pa tu razdalje niso nič čudežnega, ko se inačice drže tako rekoč druga druge. Drugače je s posebnim motivom, da tak grešnik sreča zunaj kje znanca, soseda, vračajočega se domov, in mu toži svoje gorje, znanec ali sosed pa po vrnitvi zve, da je grešnik (-ca) prav tedaj umrl (-la). To je enkratna pesniška zamisel, tako svojevrstna, da ni mogla nastati na več krajih. Mlajša je, nenujna, okrasek zavoljo lepote in učinka. Širila se je dosti daleč, pa ne tako daleč, kakor pripovedka sama, vendar se je spet porazgubila, da sta ostali — kolikor zdaj vemo — samo dve inačici daleč vsaksebi, ena v Aškerčevem rojstnem kraju ob Savinji, druga na Vorarlberškem.

Čisto tako podobni sta si še dve drugi bajki na Slovenskem in na Vorarlberškem. V Sloveniji je ponekod še močno živo izročilo o *Netéku*, bajčno-legendarnem varuhu gostoljubja. Najbolj znana je pač Trdinova inačica v »Verskih bajkah« (št. 48), ki jo je čul jeseni 1879 v Gradišču pri Dolenjskih Toplicah in združuje dvojje motivov (plačila in kazni): Neték pride v krčmo, naroči in pojé južino za dvanajst ljudi; usmiljena krčmarica ubogemu sestradancu prinese še vina, pač kakršnega daje poslom, in za jed in pijačo ne vzame plačila. Letina je nato zelo obilna, le vino je bolj — za posle. — Petdeset let poprej, leta 1814, pa je bil krčmarjev ded Netéku tako kosilo slano zaračunal, zato je prišla lakota, združena z nenasitnostjo, pa preneha'a šele po treh letih. Kocbekova inačica iz Solčave pripoveduje o prenehanju lakote, ko so dali pri kmetu Perku Neteku dva hleba in veliko latvico kislega mleka. To je pojedel in odšel in »od tistega časa niso videli Neteka nikdar več«.

Skoraj kakor okrajšan prepis Trdinove bajke se čuje Beitlova pripovedka »*Der Fresser*« (Požeruh) iz Bregenzerwalda na Vorarlberškem: V času, ko je kuga razsajala po deželi, je prišel v krčmo tujec ter naročil in pojedel južino za dvajset

oseb. Krčmarica mu za vse to ni nič računala, plačilo pa je bilo, da potem nihče več ni obolel za kugo. — Ta »Fresser« je torej Kužnik (Pestmann). Tudi v neki švicarski pripovedki iz Prätigaua, sta Kužnik in Kuga požeruha; v krčmi jima postrežejo brez plačila za južino za 30 oseb; zato pa, ko začne kuga razsajati v dolini, v krčmi nihče ne oboli. Neteštvo je prišlo v pripovedke o Kužniku in Kugi kajpada iz bajke o Neteku Požeruhu, ki je bila nekdanj znana ne le v Sloveniji, ampak tudi na ozemlju nekdanje Recije in v vmesnih deželah. Sled tej pripovedki se je ohranila v Jegerlehnovi pripovedki »Vieltraß« iz Emsa v Zgornjem Wallisu v Švici: Bogokletnika zadene kazen, da se ne more nikdar več nasititi, in naj še toliko pojé. To je inačica bajke o razuzdanih planšarjih, ki brezumno tratijo živila, planšarske pridelke, pa počenajajo bogokletna dejanja; zato jih planinski duh — često je to velika lutka, ki so si jo sami naredili, pa oživi — žive odere in kožo na strehi razpne. Primerjati je starogrško bajko o Apolonu in Marsiji. Ta kazen je tu zamenjana z neteštvom.

Kakor se je bajka o Netéku, ki je na Slovenskem še danes ponekod živa, na retijskih tleh ohranila samo v ostankih, drobcih in drugih pripovedkah, tako se je zgodovinska pripovedka o *roparskem vitezu*, ki ga v nezavzetnem gradu *skoz okno ustrele*, v Švici in na Vorarlberškem še ohranila, na Slovenskem pa vemo o njej samo še po zapisih piscev iz fevdalne dobe. To je pripovedka o Erazmu Predjamskem. Vsa povezava motivov je tu in tam ista: Viteški nasilnik se pred maščevalci varno skriva v nezavzetnem gradu — v prätigauski inačici stoji razvaljeni grad Ferporta, zdaj Frackstein, celo v prav taki votlini pod previsno skalo kakor Predjamski grad — maščevalec pa ima ali si dobi v gradu samem pomočnika (v Reciji pomočnico) in ta mu z znamenjem pokaže in napove kraj in čas, ko je nasilnika mogoče s strelom (strelico) zadeti; grad nato zavzamejo (in porušijo). Razložek je le ta, da so kaznovalci v švicarskih in vorarlberških inačicah malodane vedno sami kmetje, v fevdalnem povedanju o Erazmu Predjamskem pa o kmetih ni sledu. Verjetno pa je, da je pripovedka v Erazmu nastala kot ljudska pripovedka pod vplivom švicarsko-vorarlberških vzorcev, saj je znano, da so osvobodilni boji švicarskih svobodnjakov zoper Habsburžane in druge fevdalne gospode ter uspehi tirolsko-vorarlberških kmetov, ki so si priborili celo zastopnikov v deželna zbora, močno vplivali na kmečke punte na Slovenskem ob koncu srednjega veka.

Še v večje razdalje nam kaže šaljivka o *napačni krsti*, osnovana na sporočilih (po Sydowu: memoratih) iz krajev z ostrimi zimami, da morajo ali so morali ob debelem snegu, ko niso mogli do fare, časih zelo oddaljene, mrliče za silo zavarovati — ob bolj ali manj primitivnih stanovanjskih razmerah — v snegu, v dimu, v skednju, na podstrehi. Pa tudi najstarejša taka poročila so mlajša kakor ustanovitev rednih profara in uvedba dolžnosti, pokopavati mrliče v blagoslovljeni zemlji. Na Slovenskem se je to zgodilo ponekod že v 9. stoletju, drugod šele v dvanajstem.

Memorati o shranjevanju mrličev v snegu ali dimu so neprenosni, ni jim mogoče dodati izmišljenih dostavkov. Drugače je s poročili o shranjevanju mrličev na podstrehi; v podobnih zabojih ali skrinjah kakor mrliča so hranili tam tudi obleke, platno, bob, suho sadje ipd. Pa je kdaj šaljivec — kajpada ne domačin — memoratu dodal domisljico o zamenjani krsti in o pokopu krste s suhim sadjem. Take zgodbe so se širile potem na vse strani in pritikale kateremu koli memoratu. Tako Ratečani (pri Kranjski gori) še danes vedo, da so pokopavali nekdanj (pred 13. stoletjem) mrliče pri profari na Rodinah, v hudih zimah pa so jih zakopavali v sneg; v Zabreznici blizu Rodin pa so vedeli, da so Ratečani v sili deli mrliča v skrinjo na podstrehi; nekoč pa so namesto mrliča pokopali na Rodinah krsto s suhimi hruškami, pomoto pa odkrili na pogrebščini, ko je hotela gospodinja pogrebem postreči še s suhimi hruškami, v skrinji pa so našli namesto hrušk mrliča. Podobno zgodbo o Remšničanih pripovedujejo v Legnu pri Slovenjem Gradcu.

S spremenjenimi razmerami so se memorati o zasilnem shranjevanju mrličev razen v alpskih pokrajinah med Renom in gorato Hrvaško čisto porazgubili in pozabili, ostale pa so na vsem nekdanjem ozemlju od Cerknega do obale Severnega morja šaljivke in burke o zamenjani krsti; severnomorska šaljivka je skoraj dobesedno enaka naši iz Zabreznice. Najstarejši, le lahko šaljivi tip z odkritjem zmote takoj pri pogrebščini — k njemu spadajo vse tri ravnokar omenjene inačice — pa je že zelo redek; k njemu spada le še inačica iz Bürstegga pri Lechu na Vorarlberškem in še ena iz neimenovanega kraja na Slov. Štajerskem, vsega — kolikor vemo — pet, vse na obodu celotne razširjenosti. Sredino zavzemajo številne mlajše inačice.

Pravo uganko nam pa zastavlja legendarna pesem »*Marija gre z Jezusom na božjo pot*« (SNP I, št. 466—477, osem rokopisnih inačic). Poglavitna inačica (št. 466)

pravi, da gre Marija z Jezuškom na Sveto goro in prosi najprej županjo hčer, naj ji pomaga dete odnašati, pa ta jo zviška zavrne; nato prosi ubogo hčer, ki to rada stori. Na vprašanje pove Jezušček materi, da bo županovi hčeri plačilo »Dost blaga, malo otrok, Na unem sveti pogubljenje«, ubogi hčeri pa »Dosti otrok, malo blaga, Na unem sveti zveličanje«.

Slovenskim inačicam ustrezata, kolikor zdaj vemo, dve irski legendi v prozi. V eni (Béaloideas XXI, 1951-52, str. 8, 504) napove Jezus materi v podobah prav isto kakor pravkar navedena slovenska pesem: veselo življenje — pogubljenje; trdo življenje — zveličanje. V drugi rokopisni inačici, ki jo bo priobčil v posebni študiji dr. Milko Matičetov, je ta legenda vpletena v pripovedko o sežganem in prerojenem človeku. O bogati ošabni ženi, ki ni hotela Jezusa nositi, pravi Jezus, da bo ob njeni smrtni postelji stalo vseh njenih dvanajst sinov, postrežljiva uboga žena pa bo našla ob vrnitvi od hiše in sina samo še pepel. Pozneje pa Jezus Mariji razloži, da bogatinka kljub svojim navzočim sinovom po smrti na poti k sodbi ne bo imela luči in bo padala in se opotekala v temi, uboga starka pa bo imela pri sebi sina angela, ki jo bo vodil v nebo.

Med Irsko in Slovensko glede te pesniške snovi doslej zija popolna praznina. Pot, ki ju veže, pa nam pokaže morda legendarna pesem o »Sv. Štefanu« (SNP I, št. 632—635; SG XI, št. 1, jan. 1865, str. 23—24; S 76, št. 71, 25. III. 1939, str. 6; rkp. B. Orla), ki je bližnja sorodnica srednjeangleške balade »St. Stephen and Herod« (Child, The English and Scottish Popular Ballads, Boston, Mass., I, 1882, n. 22, Ms. ca. 1450, Brit. Mus.). Ta balada se glasi v slovenskem prevodu:

1. Sveti Štefan je bil služabnik v kralja Heroda dvoru,
In stregel mu je pri kruhu in obleki, kakor vsakemu kralju gre.
2. Štefan je iz kuhinje prišel z neresovo glavo v rokah;
Zagledal je zvezdo, lepo in svetlo, ki nad Betlemom je obstala.
3. Vrgel na tla je neresovo glavo in šel v dvorano:
»Zapustim te, kralj Herod, in tvojo službo vso.
4. Zapustim te, kralj Herod, in tvojo službo vso;
Rodilo se je dete v Betlemu, boljše je od nas vseh.«
5. »Kaj te moti, Štefan? Kaj se ti je zgodilo?
Ali pogrešaš bodi jedi, bodi pijače v kralja Heroda dvoru?»
6. »Ne pogrešam ne jedi ne pijače v kralja Heroda dvoru;
Rodilo se je dete v Betlemu, boljše je od nas vseh.«
7. »Kaj te moti, Štefan? Si li nor ali se ti začenja blesti?
Ali pogrešaš bodi zlata, bodi plače ali morda bogate obleke?»
8. »Ne pogrešam ne zlata ne plače niti ne bogate obleke;
Rodilo se je dete v Betlemu, pomoglo nam bo v naših potrebah.«
9. »To je vse tako zares, Štefan, vse tako zares, kajpada,
Kakor bo tale kopun zapel, ki leži tu na moji skledi.«
10. Ta beseda še ni bila prav izrečena, ta beseda v tej dvorani,
Že kopun je zapel *Cristus natus est!* sredi med gospodo vso.
11. »Vzdignite se, moji mučitelji rablji, semkaj in vsi nadenj,
In peljite Štefana iz tega mesta in kamenjajte ga s kamni!«
12. Vlekli so ti Štefana in kamenjali ga na poti,
In zato so bilje njegove na sam Kristov dan.

Bližnja sorodnica tej angleški baladi je farörska pesem z bistveno isto vsebino; na angleški pesmi sta osnovani tudi dve švedski pesmi in ena zahodnofinska. (Tu so mi rabili podatki v razpravi Hildinga Celandra, Till Steffanslegendens och Steffansvisornas utvecklingshistoria, ARV, Tidskrift för nordisk folkminnesforskning 1945, 134—164; izvajanja o slovenski pesmi pa so nepopolna, deloma tudi napačna, ker je avtor poznal samo inačico št. 632—633, ki mu jo je oskrbel B. Orel.)

Slovenske inačice obsegajo razen motiva trikraljevske zvezde in vabil, naj bi Štefan še ostal v Herodovi službi, kar vse bistvene motive angleške pesmi. Štefan je Herodov osebni strežnik (kletar). Štefanovo trikratno oznanilo rojstva Kralja kraljev, to je Mesija, je tu in tam ponovitev angelovega božičnega oznanila in ne vprašanja Modrih z Vzhoda vpričo Heroda po novorojenem judovskem kralju. Vprašanju, ali se Štefanu blede (kit. 7), ustreza v slovenski pesmi Herodežkin očitek, da se je napil kraljevega vina in ne ve, kaj govori. Čudežu oživelega in pojočega petelina, ki ga izzove sam Herod, ustreza v slovenski pesmi vrsta čudežev, posebno pa

kuščarji, spremenjeni v ptičice. Kajpada je skupno tudi Štefanovo kamnanje; pre-rokovanju Štefanove vigilije na sam božični dan pa ustreza groblja, spremenjena v kapelico, kamenje spremenjeno v sol, ki bo na Štefanov god blagoslovljena.

Ne glede na nekatere mlajše dodatke, n. pr. Herodežkine vloge Putifarjeve žene in tega, da je Herodežka v mlajši inačici obeh zapisov (št. 632—633) čisto spodrinila Heroda, je slovensko izročilo po motiviki starejše od angleške pesmi. V njej ni čudeža pojočega pečenega petelina, ki je izpričan v Franciji v 11. stoletju v zvezi s Tremi kralji in Herodom, pa je prišel tja z Vzhoda, kjer ga pozna že apokrifni Nikodemov evangelij (4. stoletje), in sicer preko romanskega juga. Iz istega razloga ni v slovenski pesmi trikraljevske zvezde, ki je tudi v angleški le nekako prilepljena k božičnemu oznanilu. Posebno važno pa je pričevanje šentgallenske božične pesmi iz 11. stoletja, v kateri Herod pokliče k sebi pastirje, ki so slišali angelovo oznanilo, ter jih zaslišuje. V Cafovi inačici (št. 635) je Štefan sam eden teh pastirjev in je prvi zavedni mučenec v družbi nezavednih prvih mučencev, betlehemskih otrok.

Iz vsega se vidi, da je starejše vzhodnjaško-južnoromansko izročilo prišlo na Slovensko in starejši obliki, v mlajši pa preko Francije na Angleško in od tam v Skandinavijo. Verjetno je bila to tudi pot legende o Marijinem romanju.

Še dalje po svetu nas vodi *razmejitveni tek*. Jakob Grimm je mislil na samo-svoj nastanek antične pripovedke o razmejitvenem teku med Kartagino in Kireno (bratih Filenih) ter švicarskih inačic razmejitvenega teka. Pa pripovedka o Krvavem kamnu v dvojni, slovenski in uskoški obliki, ki združujeta švicarske in antične motive, kaže na staro skupno ustno izročilo. Več o tem sem napisal v letniku SR (1957). To potrjuje tudi v tej zvezi doslej neopažena ladinska inačica iz Enneberške doline v tirolskih Dolomitih (Unheimliches Marken, Heyl, Sagen... aus Tirol, 1897, VII, št. 63, str. 599s), v kateri je kakor v pripovedki o Krvavem kamnu skala na grobu mejnik. Na grobu je mejnik tudi v nekoliko okrnjeni inačici iz gorjanske fare pri Zilji (Zakaj straši na Brezniku, Fr. Kotnik, Storijske I [1922 in 1957], št. 22; prim. Potočnik, Vojvodina Koroška I [1902], 182s Kotnik, Storijske II [1958], št. 9.

Tudi naj le mimogrede omenim slovenske in vzhodnoalpske pripovedke o *opojnem in ujetem divjem možu*, ki segajo preko srednjega veka in srbskih pripovedk nazaj v antični Bližnji in Daljni vzhod (Midas in Silen, Salomon in Ašmedai — Vikramaditja); o tem sem pisal v Zgodovinskem časopisu (VI—VII, 1953, 124—153).

Če prestopimo zdaj še na torišče ljudske medicine, najdemo tudi tu marsikaj mikavnega iz preteklosti in sedanjosti. Že v kulturnih plasteh mlajšega paleolitika so našli trepanirane človeške lobanje (z izdolbenimi odprtini in zaraslimi robovi). Iz Polinezije pa smo zvedeli, kako tamošnji »divjaki« take operacije opravljajo: z jedkim sokom nekega mleča rano razkužijo, oljnati rastlinski sok pa je aseptični obliž, ki rano zapre. Ta umetnost je znana tudi Indijancem in Karl May baje v Surehandu II, kako je Winnetou njemu samemu nevarno rano tako uredil. Isto metodo so poznali tudi v antiki: evangelist Luka poroča v zgodbi o usmiljenem Samaritanu, da ranjencu vlije v rano vino (desinfekcija) in olje (aseptični obliž). Kot aseptični obliž so tudi meni v deških letih kajkrat privezali na krvavečo rano mastni list neke rastline na domačem vrtu, ki ji žal imena ne vem, ko so prej potegnili s spodnje strani tanko kožico, ki je pokrivala mehko notranjo plast lista. In v porodništvu! V osrednji Afriki gre starejša žena s porodnico, ko je prišel njen čas, iz vaške umazane na samotni kraj v gozdu ob tekoči vodi; tam se porodnica skoplje. Žena pa vzame s seboj tudi kepo kresilnega kamna, da iz njega (ne od njega) odkrhne tanko rezilo, aseptično, in z njim prereže spodvezano popkovo.

In kdaj šele se je naučila sodobna medicinska veda te umetnosti pradobnega človeka in današnjega »divjaka«! O tem lahko beremo v knjigi »Stoletje kirurgov«.

Po teh razgledih, ki naj bi nas poučili, da znanstveni napuh nasproti preprostim kulturam ni prav nič opravičen, se ozrimo še na silnejše razdalje, zemljepisne in časovne, ki pa vendar vežejo neke naše bajke skoraj krog in krog zemlje.

Blizu dvajset let je tega, da sem na večeru Slavističnega društva v Ljubljani govoril o prakulturnih bajkah pri Slovencih, to je o Trdinovem zapisu iz Mengša o ustvarjenju sveta s samim pogledom in prvega človeka iz stvarnikovega znoja in drugem iz Šiške pri Ljubljani o ustvarjenju zemlje z motivom poniranja. Pozneje sem podobne zveze pokazal še v vrsti drugih kozmogonskih bajk. Pregledno je vse to v članku »Narodno pesništvo« v knjigi Narodopisje Slovencev II (1952, 50—60).

Mnogi so ob teh izvajanjih zmajevali z glavami in jih imeli za prazno fantastiko. Pa blizu v istem času kakor jaz so začeli tudi v amerikanistiki iskati potov v isti smeri. V izboru predavanj na 29. mednarodnem kongresu amerikanistov

od 5. do 12. septembra 1949 z naslovom »Indian Tribes of Aboriginal America« (ed. by Sol Tax, Chicago 1952), začena Earl W. Count svoje poročilo »The Earth-Diver and the Rival Twins: a Clue to the Time Correlations in North-Eurasian and North American Mythology« (str. 55—62) z besedami: »Več ko pred petnajstimi leti so me presenetile neke osnovne podobnosti v zgodbah o ustvarjenju zemlje s poniranjem pri ameriškanskih Indijancih in pri Slovancih.« K tem in k onim so prišle te zgodbe iz stare Severne Azije. Z mano vred Count tudi zavrača Dähnhardtovo domnevo, da bi bile izšle od srednjeveških orientalnih dualističnih verstev.

Njegovo obzorje pa sega na zahodu le do Rusov in Ukrajincev in do Fincev. Dopolnil pa je to hibo dr. Rajko Ložar, ko je v članku »Bajke o nastanku naše zemlje« v Ameriški domovini (March 31, 1954, str. 3 ss) Countova izvajanja dopolnil z mojim gradivom in z izsledki raziskav naših slovenskih kozmogonskih bajk.

Ni dvoma, da bodo nadaljnja raziskovanja našla še novega gradiva in novih povezav naših ljudskih izročil na vse strani. Saj noben narod ni sam zase na svetu, vsi smo člani ene velike družine, človeštva.

Ioan Grafenauer

Slovníške in pravopisne drobtine

KDO IMA PRAV?

V Slovenski slovnici 1956 (str. 29) so enakozvočnice ali homonimi opredeljeni kot »besede ali govorne celote z enako izgovarjavo, a z različnim pomenom, izvorom in včasih tudi pisavo«. To je pojasnjeno v stavkih, iz katerih je ta besedna igrača jasno razvidna. Vzemimo dva: Vtakni *prst* v *prst*. Tu *prst* na roki nima nobene zveze s *prstjo* na njivi, in vendar sta kljub popolnoma različnemu izvoru besedi danes v tej obliki glasovno popolnoma enaki. Ali si *kos* spravi *cel kos* v *cev*? Tudi tu nimata prvi in drugi *kos* nič skupnega, še očitneje pa ne *cel* in *cev*; in vendar sta para po glasovih danes popolnoma enaka. Tako torej slovnica.

V pravkar izšli Besedni umetnosti pa beremo (str. 16): »Enakozvočnice ali homonimi se imenujejo *besede z več pomeni*.« Za zgled navaja: »*List* na veji, *list* papirja, *list* za časopis, *list* za pismo. *Zob* v ustih, *zob* pri grabljah, *pasji zob*, *Babji zob*, *zob časa*.« Naprej navaja še homonime, ki so se pomensko razšli po različnem poudarku, kakor: *dražiti* — *dražiti*, *precej* — *prečej*, *glávica* — *glavica* itd. Torej nekaj čisto drugega kakor v slovnici.

Obe knjigi sta v rokah istih dijakov. Komu naj verjamejo? Razsodba seveda ni težka, saj te pouči vsak leksikon. Nemški, francoski in angleški govorci za slovnico, le italijanski so blizu Besedni umetnosti. V italijanščini namreč *omònimo* pomeni *enakoimenski*, *istoimenski*. Verjetno je to nagnilo avtorico do take opredelitve. Toda ali je to upravičeno, če je že skoraj 20 let pojem enakozvočnic ali homonimov v slovenščini opredeljen po zgledu francoskih slovníc, saj je francoščina prava domovina teh jezikovnih posebnosti. Kar vzemite *sang*, *sans*, *cent*, *sent*, *s'en*, vse se enako izgovarja (*san*); tudi *sain*, *saint*, *sein*, *cing*, *ceint*, *seing* se enako izgovarja (*sen*). To so prave enakozvočnice. Kar navaja Besedna umetnost, je metaforičen pomenski razvoj iste besede; njen pomen se zaradi kakršne koli podobnosti ali zveze prenaša na druge predmete. To ni enakozvočnost, marveč istoimenost; ljudje z istim imenom so v italijanščini *omònimi*, po naše *soimenjaki*. Če že torej jemlje knjiga italijansko opredelitev, bi jo morala v slovenščini imenovati s pravim imenom. Zato razsodba v tej pravdi ni težka.

J. R.

ZATEGADELJ

V ljubljanski drami mi je z odra nekajkrat (na primer v Modrovem prevodu Ane Karenine) udarila na ušesa beseda »zategadelj«. Zdela se mi je nekam izumetničena in vprašala sem se, zakaj je bilo treba zamenjati z njo vsakemu jasni »zato« ali »zavoljo tega«. Imela sem občutek, da jo je tudi igralec nekako posiljeno izgovoril, in morda je bil tudi med poslušalci poleg mene še kdo, ki ga je to zmotilo.